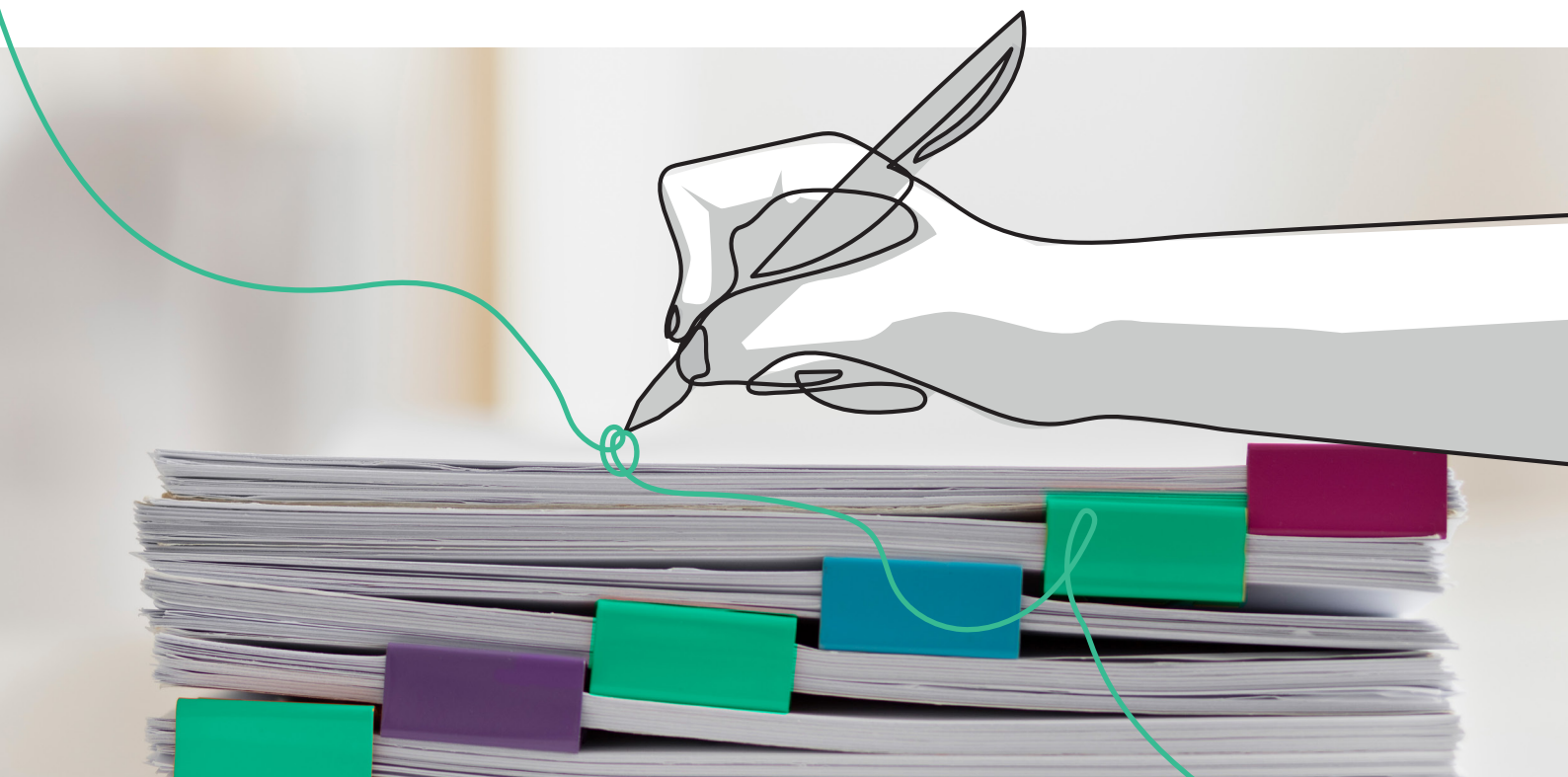


Пишемо  
есе 

# НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРОЄКТ: ПИШЕМО ЕСЕ

Модуль 1



Перший модуль ознайомить вас з інструкціями використання первинних методик письма. Уважно прочитавши опис, визначте, на якому уроці найбільш доцільно розпочати виконувати ці вправи. Пам'ятайте про цілі первинних методик письма:

- подолання психологічного бар'єру вільного письма (страх «чистого аркуша»);
- розвиток критичного й творчого мислення;
- налаштування на обговорення теми;
- вироблення звички фіксувати власні думки на папері;
- створення комфортної атмосфери пізнання і розвитку;
- підготовка до написання формального есе.

## Модуль 1

# Регулярне письмо

### Опис методики

«Якщо ви оцінюєте всі письмові роботи ваших учнів і учениць, то вони недостатньо пишуть», — американські вчителі й учительки часто використовують цю фразу для того, щоб проілюструвати просте правило: учні та учениці стають управними авторами й авторками не від якісного виконання письмових завдань один раз на семестр, а саме завдяки систематичній практиці написання текстів.

Дітям важливо багато писати, тому що це стимулює їхнє мислення і привчає до швидкої організації думок у текст. Навіть коротка сесія письма без подальшого оцінювання стимулює мислення. Що більше діти пишуть, то звичнішою для них є ця практика й то швидше вони навчаються писати невеликі тексти. Наприклад, у вправі «Дзвони» учні й учениці упродовж 5–7 хвилин пишуть свої думки, у такий спосіб звикають до практики постійного письма та пошуку швидких аргументів і асоціацій. Такі розминки сприяють ефективному використанню навчального часу, оскільки розвивають навичку письма й, завдяки послідовним підказкам, дають учнівству досвід роботи зі складнішими завданнями. Окрім того,

вони готують учнівство до написання короткого аргументаційного есе.

Запропонуйте учням і ученицям використовувати впродовж усього навчального року окремих нотатник для цих вправ. У такий спосіб ви будете бачити динаміку змін в їхніх навичках роботи з текстами, зокрема есе. Як альтернативний варіант вправи можна виконувати й у робочих зошитах, робити спеціальні позначки або ж використовувати маркування. Це так зване «письмо низьких ставок» (low stake writing), яке можемо не оцінювати, або ж оцінка не сильно впливатиме на підсумковий бал.

Такі вправи на написання текстів без оцінювання навчальних досягнень учнів і учениць дають можливість побачити, як вони сприймають та використовують навчальний матеріал самостійно. Під час і після етапу написання тексту вчителі й учительки помічають тенденції та закономірності аргументації, фіксують свої спостереження, корегують власну методику й надають зворотний зв'язок учнівству.

## Інструкція для вчительства, орієнтовний час виконання вправи, варіанти використання

### Вправа «Вільне письмо»

- Етап уроку:** Вправу виконують на початку уроку.
- Зміст вправи:** Учитель чи вчителька пропонує учням і ученицям упродовж 1–3 (максимум 5) хвилин зафіксувати думки в нотатнику щодо своїх будь-яких міркувань, емоцій чи хвилювань. Це абсолютно вільний «політ фантазії».

### Вправа «Пишемо з одного слова»

- Етап уроку:** Вправу виконують на будь-якому етапі уроку.
- Зміст вправи:** Попросіть учнів і учениць обрати будь-який іменник або запропонуйте слово, дотичне до вашої теми. Запропонуйте учням і ученицям безперервно писати впродовж визначеного часу. Можна використовувати спеціальний годинник чи сигнал, так вони звикатимуть до часових меж. Мета вправи — писати весь час. Навіть якщо учні й учениці відчують, що почали виходити за межі визначеного поняття, головне — навчитися безперервно формулювати думку та викладати її на папері. Ви можете розширити вправу, використовуючи й для дієслів, прикметників чи прислівників, або ж запропонувати учням та ученицям писати про один предмет — наприклад, книжку чи яблуко.

## Вправа «Дзвоники»

<b>Етап уроку:</b>	Управу виконують на початку уроку, одразу після дзвоника.
<b>Зміст вправи:</b>	<p>Учитель чи вчителька пропонує учням і ученицям упродовж 5–7 (максимум 15) хвилин зафіксувати свої міркування в нотатнику щодо озвученої теми / питання. Тему / питання для «дзвоників» учитель чи вчителька формулює так, щоб вона стала зачіпкою до теми / проблеми, яку учнівство буде досліджувати на уроці.</p> <p>Такі короткі письмові сесії мають на меті актуалізувати знання учнів і учениць із теми, тісно пов'язати матеріал уроку з його / її життєвим досвідом. Учитель чи вчителька за бажанням перевіряє тексти учнівства, написані впродовж короткої сесії.</p> <p>Зверніть увагу, що перші «дзвоники», очевидно, триватимуть довше. Але якщо надавати можливість учням і ученицям регулярно писати, тривалість вправи в нормується.</p>
<b>Як обрати тему для «дзвоника»:</b>	Завдання для коротких сесій регулярного письма можна знайти з кожного навчального предмета, будь-якої програмової теми та практикувати на кожному уроці. Наприклад, предмет «Українська література», тема «Леся Воронина “Таємне товариство боягузів”»: запитання для «дзвоників» — «Хто такий боягуз?»; предмет «Правознавство», тема «Права й обов'язки людини та громадянина»: запитання для «дзвоників» — «Що таке права людини? Чому ми повинні захищати свої права?».
<b>Варіанти використання вправи:</b>	Варіацій для подальшої роботи зі створеним текстом чимало. Наприклад, учні й учениці після написання власного тексту можуть об'єднатися в четвірки (групи), зачитати та обговорити свої тексти й висловити узагальнені міркування. Учитель чи вчителька може вибірково попросити учнів і учениць зачитати написане, запропонувати обмінятися текстами з однокласниками та однокласницями й обговорити роботи одне одного, підкреслити в них найцікавіші речення тощо.

## Вправа «Письмова розминка»

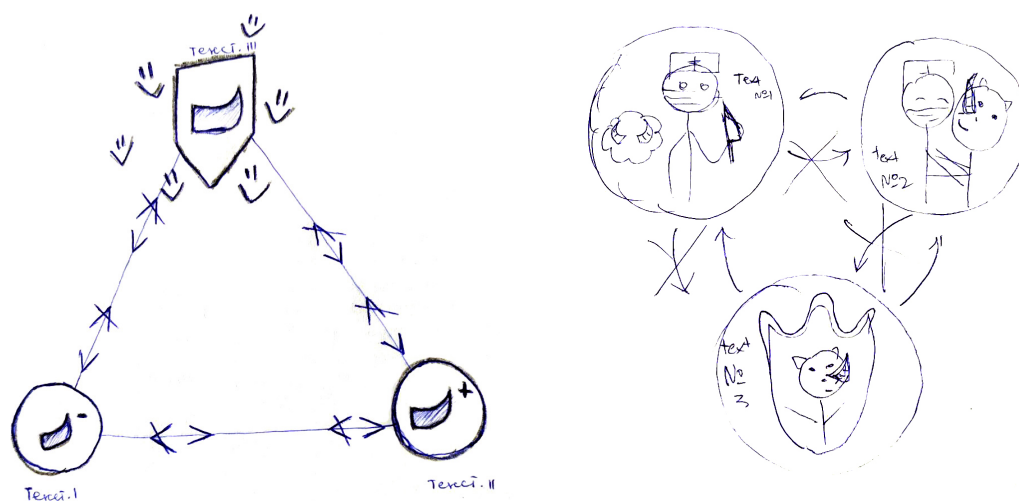
<b>Етап уроку:</b>	Вправу виконують на будь-якому етапі уроку.
<b>Важливо:</b>	Вправи цієї методики належать до категорії «дзвоників», однак мають особливості. Якщо на цьому етапі ви вважатимете цю вправу складною для учнівства, її можна опрацювати в іншому модулі, наприклад у другому або третьому.
<b>Зміст вправи:</b>	<p>Ця система мінівправ дає учнівству первинний досвід того, як долучатися до дискусії. Учні й учениці читають запропонований текст та виконують пов'язані з ним завдання. Потім на основі прочитаного створюють власний короткий текст.</p> <p>Щоразу учні й учениці працюють із новим текстом, тож для організації роботи потрібно підготувати три тексти на одну актуальну, цікаву їм</p>

тему. У них має бути висловлено різні позиції щодо цієї теми чи мають додаватися нові акценти. Так формується збірка текстів, яка дає широке уявлення про проблему.

Учні й учениці досліджують питання, щоразу відкриваючи нові факти та перспективи його розгляду. Серед текстів для опрацювання можуть бути таблиці, інфографіка, діаграми, медіатексти (презентації).

Методика ґрунтується на побудові (створенні) дискусії між різними джерелами інформації. Учні й учениці починають із читання тексту та усвідомлення різних думок, позицій і поглядів в обговоренні. Потім створюють так званий графік дискусії — довільне графічне зображення взаємозв'язку трьох текстів. Мета цього «графіка» — допомогти учнівству, візуалізуючи, зрозуміти позицію різних авторів і авторок та, зрештою, визначитися, якою є їхня власна позиція.

**Зразок учнівських графіків після прочитання трьох текстів**



Коли учні та учениці почнуть розуміти, що таке обмін думками між різними автор(-к)ами в дискусії, вони сформулюють і свою думку, власний голос, знайшовши його серед інших голосів. Учні й учениці долучаються до обговорення, посилаючись на інші думки, підтримуючи або заперечуючи їх.

Після прочитання кожного тексту учні й учениці нотують своє ставлення до проблеми та надалі обговорюють з однокласниками й однокласницями. У фіналі вправи вони можуть написати власне коротке формальне есе, добираючи аргументи на доказ тієї чи іншої тези з текстів, які читали раніше.

**Як обрати тему «Письмової розминки»:**

Після того, як ви ретельно опрацювали всі кроки методики проведення технології «Письмова розминка» й визначилися, в яких класах будете її застосовувати, переходьте до аналізу програми та календарного планування для обраного класу. З'ясуйте, на яких темах краще реалізувати методику впродовж навчального року. Хоча для вправи «Письмова розминка» підходить будь-який урок, для збереження цілісності сприйняття і кращого занурення в процес керуйтеся тематичним чи методичним чинниками. Адже методика вимагає розгляду різних поглядів, зіткнення

різних позицій, аналізу різних образів тощо. Беріть до уваги потреби й рівень можливостей ваших учнів та учениць. Дотримуйтеся системності: для того, щоб учні й учениці опанували методiku, її потрібно практикувати неодноразово як упродовж року, так і впродовж усього навчання.

Вправу можна пропонувати як молодшим підліткам, так і старшокласникам. У кожному випадку відрізнятимуться лише складність і розміри текстів, які читатимуть учні та учениці. Тексти варто інтегрувати до теми уроку або ж виділити на їхнє опрацювання кілька уроків із навчального предмета. Наприклад, на одному уроці можна опрацювати перші два тексти, на наступному — третій, а також написати невелике есе. Окрім цього, ви можете використати технологію «Перевернутий клас» для ознайомлення з текстами.

Які тексти доцільно використовувати? Скористайтеся запропонованими збірками або впорядкуйте власні, використовуючи медіаресурси. Також збірку можна створити разом з учнівством — це може стати вашим річним чи семестровим проєктом.

Для проведення вправи необхідно зі збірки обрати три тексти на одну тему: у кожному тексті обов'язково мають бути різні позиції щодо проблеми (чи різна перспектива розгляду одного питання). Наприклад, тема: «Домашні тварини: за і проти». Тоді перший текст може бути про дослідження корисного впливу домашніх улюбленців на здоров'я дітей. Другий — про психологічний зв'язок дітей і домашніх тварин та про те, чи варто дарувати дитині домашню тварину. А третій — про нововведення в зоозахисному законодавстві. Доберіть тексти так, щоби створити «багатоголосу дискусію», в якій ваші учні й учениці зможуть узяти участь. Орієнтуйтеся на рівень їхніх знань і вмінь.

У «Письмовій розминці» є два етапи навчальної діяльності. **Перший** — це безпосереднє проведення методики. На цьому етапі домінує учнецентричний принцип: увагу сфокусовано на активній діяльності учнів і учениць (читати, нотувати, обговорювати, усвідомлювати, створювати). Учителі й учительки на цьому етапі організують діяльність, спостерігають та відстежують тенденції, як учні й учениці самостійно можуть працювати з текстами: визначати тези, добирати аргументи, формувати власну позицію із застосуванням ефективної аргументації, письмово викладати думки. Учителі й учительки фіксують свої спостереження.

**Другий етап** — це аналіз спостережень, використання учнівських письмових робіт для формуального оцінювання. На основі спостережень і аналізу вчителі та вчительки з'ясовують, над якими навичками необхідно ретельно попрацювати, та організують роботу для їхнього вдосконалення. На цьому етапі вчитель чи вчителька також коригує плани та свої дії, вирішує, як краще проводити «Письмову розминку» наступного разу.

Алгоритм вправ для молодших підлітків (початківців) передбачає покрокові детальні підказки, обговорення в парах і він більше сфокусований на формуванні навичок ефективної комунікації. Алгоритм для старших підлітків (чи для тих, хто вже має досвід виконання «Письмової розминки») орієнтовано більше на самостійне виконання завдань. Учителі й учительки можуть обирати алгоритм проведення технології з огляду на рівень підготовки своїх учнів та учениць.

# Шаблон для виконання вправи

## Алгоритм проведення технології

### «Письмова розминка» для молодших підлітків:

- Роздайте учням і ученицям текст / медіатекст №1 із набору текстів, які ви обрали для роботи, або із запропонованих у цьому матеріалі («Домашні тварини: за і проти»).
- Попросіть їх прочитати й обговорити в парах, виконуючи вказівки, наведені в шаблоні.

Обговорення в парах: «Хто говорить і що вони кажуть?»:

1. Прочитайте (прогляньте / прослухайте) статтю (відео / подкаст).
  2. Про що розповідає цей текст (відео / аудіо)?
  3. Звідки ви про це знаєте? Які докази ви бачите?
  4. Обговоріть свої думки з однокласником / однокласницею.
  5. Після цього запишіть власні думки. Якою зараз є ваша позиція? Вона змінилася після обговорення?
- Повторіть вправу з другим і третім текстами.
  - Потім знову попросіть учнів і учениць сформулювати власну позицію щодо проблеми, скориставшись схемою:

Напишіть: Якою є ваша фінальна позиція?

Сформулюйте тезу (власну позицію) і напишіть аргументи (докази) на підтримку вашої думки з цього питання. Спробуйте додати у свою аргументацію деякі джерела (використовуйте запропоновані тексти).

### Ось кілька схем, які допоможуть вам написати тезу:

Домашні тварини \_\_\_\_\_ впливають на здоров'я дітей \_\_\_\_\_, тому що \_\_\_\_\_.

Раніше я думав / думала, що домашнім тваринам \_\_\_\_\_ жити вдома \_\_\_\_\_.

Сьогодні я дізнався / дізналася, що \_\_\_\_\_.

На мою думку, \_\_\_\_\_ має сенс, але \_\_\_\_\_.

Після вправи обговоріть з учнями й ученицями, чому в дискусіях можуть змінюватися позиції. Що на це впливає? Коли є потреба залишатися стійкими в обговоренні й не змінювати власну думку та навпаки?

## Алгоритм проведення технології «Письмова розминка» для старших підлітків:

Роздайте дітям робочі аркуші з текстами, які ви обрали для роботи. Попросіть учнів і учениць прочитати текст та виділити або позначити на полях його основну думку. Далі потрібно виділити в тексті найсильніший аргумент автора/-ки — найкращий доказ на підтвердження його чи її думки. Запропонуйте учням і ученицям написати в зошиті або нотатнику те, що вони думають у цей момент про тему тексту. Попросіть учнів і учениць записати те, що ще вони хотіли б дізнатися про цю тему.

Після цих 15 хвилин вправи можна продовжити роботу за темою уроку. На наступному занятті дайте учнівству текст №2 з набору й повторіть вправу.

Працюємо за аналогічним алгоритмом, але з текстами №2 й №3.

**Попросіть учнів і учениць:**

1. прочитати текст;
2. виділити або позначити на полях основну думку тексту;
3. виділити в тексті найсильніший аргумент автора/-ки — найкращий доказ на підтвердження його чи її думки;
4. писати впродовж 5–7 хвилин, що вони думають про тему тексту.

Після прочитання тексту №3 попросіть учнів і учениць намалювати графічне зображення взаємозв'язку трьох текстів. Графічне зображення є абсолютно довільним учнівським малюнком. Учні й учениці мають написати коротке пояснення графічного зображення в зошиті чи нотатнику.

На наступному уроці попросіть їх знову подивитися на графічне зображення та пояснення до нього.

Далі учні й учениці мають зробити помітку на малюнку про те, якою зараз є їхня позиція щодо теми: де вони в цій «розмові». Запропонуйте написати короткий текст або формальне есе (якщо учні й учениці вже ознайомлені з його структурою), в якому буде їхня основна думка та процитовано докази з попередніх текстів на підтримку їхньої тези.

## Підготовка до уроку

---

Для виконання вправи необхідно видрукувати:

- три тексти на одну тему: у кожному тексті обов'язково мають бути різні позиції щодо проблемного питання;
- інструкцію / шаблон із завданнями;
- нотатник;
- робочий аркуш.



## Матеріали для вчительства:

---

Збірка текстів:

- [Збірка текстів для учнівства 5–7 класів;](#)
- [Збірка текстів для учнівства 8–9 класів;](#)
- [Збірка текстів для учнівства 10–11 класів.](#)

Інструменти й цифрові ресурси:

- [Схеми формування елементів аргументаційного письма](#)
- [Презентація](#)

## Інструменти для оцінювання

---

Учитель чи вчителька не виставляє оцінку за текст, написаний під час короткої сесії. Водночас, завдяки організації подальшої роботи зі створеним текстом, учні й учениці отримують зворотний зв'язок та досвід щодо структурування і висловлення думок, що сприятиме розвитку навичок письма. Учитель чи вчителька може оцінювати тексти за бажанням.

Такий досвід написання «текстів з низькими ставками» дає змогу вчителю чи вчительці побачити, що учні й учениці вміють робити самостійно. Під час і після етапу написання учнівством чернеток учитель чи вчителька помічає тенденції та моделі аргументації, фіксує спостереження і адаптує свої інструкції та подальші дії, щоб удосконалити написання формального есе.

На цьому етапі використовуйте формувальне оцінювання.

## Рефлексія і нотатки для вчительства

---

(питання для роздумів)

- Чи використовували ви раніше регулярне / вільне письмо на уроках?
- Якщо використовували, то з якими труднощами зіштовхувалися ваші учні й учениці?
- Як цю методику можна регулярно використовувати на різних етапах уроків?
- Чому для методу регулярного письма важливо використовувати саме формувальне оцінювання?
- Які тенденції в учнівських роботах повторюються найчастіше?